

**CİFRE DAİR RESİMLİ, İLGİNÇ
BİR MANZUM ESER:
KİTÂBU'L-AKTÂB**

AN ILLUSTRATED,
INTERESTING VERSE BOOK
ABOUT CİFR: KİTÂB AL-AKTÂB

Dr. Öğr. Üyesi Kadri Hüsnü YILMAZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
E-posta: kyilmaz84@gmail.com

Öz

Cifr, değişik metotlarla gelecekte haber verdiği iddia edilen ilmi veya bu ilmi kapsayan eserleri ifade eder. Geçmiş peygamberlere verilen kitapların özünü, ayrıca kıyamete kadar gerçekleşecek bütün dinî ve siyasî olaylarla karşılaşılacak problemlerin çözüm yollarını içeren bu eserler ancak Ehl-i Beyt'e mensup imamlarca çözülebileceği iddia edilen rumuzlarla doludur. Bu konudaki görüşlerini barındıran eserleri olan İbnü'l-Arabî'ye Osmanlı hânedan ve sultanlarının hükümlerini süreleri hakkında bazı tahminlerde bulunduğu *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fi Devleti'l-Osmâniyye* adlı bir eser de nispet edilmektedir. Türk edebiyatında cifre dair müstakil risalelerin yanı sıra şiirlerinde cifre dair izler bulunan şairler de bulunmaktadır. Bu çalışmada incelenen Sıdkî'ye ait *Kitâbul-aktâb* ise İbnü'l-Arabî'nin zikredilen eserinden esinlenilerek kaleme alınmış manzum bir eserdir. Sıdkî bu ilginç eserinde, Hamzaviyye tarikatına mensup olduğunu belirttiği şahısların fiziksel özellikleri ve yaradılışlarına dair bilgilerle birlikte onların meslekleri, memleketleri, bazılarının isimleri ve ölüm tarihlerine de yer vermiştir. Bu yönüyle eser, şehrengiz, kıyafetnâme ve biyografi gibi türlerden de izler taşımaktadır. Cifr kurallarından bahsedilen bir bölümle başlayan eser, giriş niteliğinde bir bölümle devam eder. Ardından 16 kişinin her birinin 12 beyitle tanıtıldığı müstakil bölümler gelir. Daha sonra 47 kişiye ait resim ve her birinin altında resimle ilgili birer beytin yer aldığı bölüm vardır. Eser, Hamzaviyye tarikatı mensupları ve kaderle ilgili beyitlerin ardından Anadolu'dan haberlerin verildiği 44 beyitlik bölümle sona erer. *Kitâbu'l-aktâb*'in bizce en orijinal tarafı ve bu tip eserlerden ayrılan yönü, kendilerinden bahsedilen 63 kişiye ait suretler, bir kuş ve bir hilal-yıldız olmak üzere toplam 65 renkli çizimi ihtiva etmesidir* .

Anahtar kelimeler: Cifr, gayb, kutb, İbnü'l-Arabî, Osmanlı'da resim.

Abstract

Cifr refers to the science that is claimed to inform the future with different methods or works. These works, which contain the essence of the books given to the prophets of the past, as well as the solutions of the problems to be encountered with all religious and political events until the apocalyptic, are filled only with nicknames that can be solved by imams belonging to Ahl al-Bayt. It is said that Ibn al-Arabî, who has his works on this subject, also wrote a work called *al-Schacarât al-Nu'mâniyye fi Devlet al-Osmâniyye*, where he made some predictions about the reign of the Ottoman dynasties and sultans. In Turkish literature, there are poets with traces of cifr in their poems, as well as individual tales about cifr. *Kitâb al-aktâb* belonging to Sıdqî examined in this study is a verse work inspired by the mentioned work of Ibn al-Arabî. In his interesting work, Sıdqî included their occupations,

* Çalışmanın başından itibaren teşvikleri, yardımları ve rehberliği için Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL hocama teşekkür ederim.

hometowns, some names and dates of death, along with information about the physical characteristics and creation of the people whom he stated to belong to the Hamzaviyyah sect. In this respect, the work also contains traces from various types such as sehrengiz, typology and biography. The work, which starts with a section mentioned in the rules of cifr, folled by an introductory section. Then there are separate sections where each of the 16 people is introduced with 12 couplets. After those couplets, there is the picture of 47 people and a section below each of which contains a couplet about the picture. The work ends with 44 couplets in which news from Anatolia are given after the members of the Hamzaviyyah order and couplets about fate. The most original side of the *Kitâb al-aktâb* and the direction that separates from such works is that it contains a total of 65 colored drawings, including copies of 63 people mentioned, a bird and a crescent-star.

Keywords: Cifr, gayb, kutb, Ibn al-Arabî, painting in Ottoman.

GİRİŞ

Cifr, değişik metotlarla gelecekte haber verdiği iddia edilen ilmi veya bu ilmi kapsayan eserleri ifade eder. Daha çok Şîîler tarafından geleceğe ilişkin haberleri ihtiva ettiği öne sürülen ve Hz. Ali ile Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen eserlere de genellikle "el-Cefr" veya "el-Cefr ve'l-câmiâ" adı verilir. Şîî kaynaklarına göre Hz. Ali Kur'an'ın bâtinî mânâlarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve insanların muhtaç olduğu bütün bilgileri cefr adı verilen kuzu veya oğlak derisi üzerine yazarak *el-Cefr ve el-Câmi'a* adlı iki eser telif etmiştir. Geçmiş peygamberlere verilen kitapların özünü, ayrıca kıyamete kadar gerçekleşecek bütün dinî ve siyasî olaylarla karşılaşılacak problemlerin çözüm yollarını ihtiva eden bu eserler ancak Ehl-i beyt'e mensup imamlarca çözülebilecek rumuzlarla doludur. Diğer bazı kaynaklara göre ise söz konusu kitapları yazarak cifr ilmini kuran Ca'fer es-Sâdık'tır. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye *Cefri'l-İmâm 'Alî b. Ebî Tâlib, ed-Dürri'l-munazzam, Miftâhu'l-Cefri'l-câmi, Cefri'n-nihâye* adlarıyla izâfe edilen konuyla ilgili eserler yanında, Osmanlı hânedan ve sultanlarının hükümlerini süreleri hakkında bazı tahminlerde bulunan *Eş-Şeceretü'n-Nu 'mâniyye fi Devleti'l-'Osmâniyye* adlı melhame türünden bir eser de nisbet edilmektedir (Yurdağür, 1993: 2015).

Türk edebiyatı dairesinde de bu ilimle ilgilenen şairlerin varlığından bahseden Özer Şenödeyici, Türkçe cifr metinleri üzerine yaptığı çalışmada, tasavvuf edebiyatı ve klâsik Türk edebiyatı çerçevesinde eser ortaya koyan şairlerin cifr konulu şiirler yazdıklarını söylemektedir. Bu çalışmada, Niyâzî-i Mısri, Bosnalı Kâimî, Karamanlı Aynî, Halîmî, Hâşim Baba, Hikmetî, İbn-i İsâ Saruhânî, Koca Râgıb Paşa, Mehmed Şerîf, Muhyiddin Mehmed, Hâcetçi-zâde Hüseyin Aşkî Efendi gibi şair ve ediplerin cifr ilmiyle uğraştığı ve şiirlerinde bu ilmin izlerinin görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca, bu şairler dışında çeşitli kütüphanelerde bulunan cifre dair risale ve eserlerin yazma nüshaları tespit edilip metinleri yayımlanmıştır (2018: 222-225).

Kur'an-ı Kerim'de gaybı bilmenin Allah'a ait olduğu ve hiç kimsenin bu hususta bilgi sahibi olmadığı, "Gayb yalnız Allah'a aittir."¹, "Gökte ve yerdekiler gaybı bilmezler onu ancak Allah bilir."² ayetlerinde açıkça belirtilmiştir. Buna rağmen, bazı Şia âlimleri, "Onlar ki gayba inanırlar"³ ayetinde geçen gaybdan maksat Mehdi'dir demektirler. Bunun yanında, her devirde yaşadığına inanılan, ancak herkes tarafından görülemeyen ve Allah'ın emirlerine göre insanları idare eden kutsal kimselere de "ricâlü'l-gayb" denmektedir (Kara, 1994: 56). Kara'nın, sufilerce gaybın bilinmesi hususlarına değindiği bölümde yer verdiği görüşlere göre Sülemî, "Göklerin ve yerin gaybı Allah'ındır"⁴ ayetini şöyle açıklar: "Gaybı Allah'tan başkası bilmez, yalnız kulları arasında kendine yakın olan seçkin kulları gayba vâkif olur. Bunlar kendi varlıklarıyla değil, Hak'ta fani olmaları sebebiyle gaybı bilirler. Bu tür şahıslar kendilerinden geçmiş, kâinatı arkalarına atmış kimselerdir" (1994: 67). Âlemde tasarruf sahibi gizli ve âşikâr velîler topluluğu şeklinde tanımlanabilecek "ricâlü'l-gayb" tabiri, arzda ve semada Hak'tan başka yerlerini kimsenin bilmediği, alçak sesle konuşan, utangaç, yeryüzünde vakarla yürüyen, kendilerine rastlayanlara selâm verip geçen ve huşû içinde yaşayan velîler zümresini ifade eder. İbnü'l-Arabî'ye göre mümin ve dindar cin taifesiyle bilgilerini ve rızıklarını şehâdet âleminde değil gayb âleminde alan velîler ricâlü'l-gayb olarak kabul edilmiştir. Yaygın tasavvuf anlayışına göre ricâlü'l-gaybın şahısları değil mânevî halleri gizlidir. Ricâlü'l-gaybdan olan velîlerin halleri gizli olduğu için yapıp ettikleri herkes tarafından kolaylıkla anlaşılmaz. Maddî varlıkları bakımından insanlar arasında bulunsalar da mânevî yönden sıradan insanların idrak edemeyeceği fonksiyonlara sahiptirler (Uludağ, 2008: 81).

Bu çalışmada incelenen ve ilk sayfasındaki başlıkta ismi *Kitabu'l-Aktâb* olarak geçen eser, "kutupların kitabı" şeklinde çevrilebilir. Burada geçen kutb kavramı, velîler zümresinin başkanı ve insân-ı kâmil anlamında bir tasavvuf terimidir. Kutbun yönetimi altında bulunduğu inanılan çeşitli velî gruplarının her birinin başkanına da kutb adı verilir. Bu durumda birinci anlamdaki kutbu diğerlerinden ayırmak için ona kutbü'l-aktâb denilir. Kutb konusu en kapsamlı olarak Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve izleyicileri tarafından işlenmiştir. Ona göre her eksen, çevresinde dönen şeylerin kutbudur ve her çağda tevekkül, muhabbet, marifet gibi makam ve hallerin her biri için mutlaka bir kutb vardır (Ateş, 2002: 498). Böylelikle eserde kiminin suret resimleriyle birlikte apaçık ismi, mesleği, memleketi, fiziksel özellikleri ve ölüm tarihi, kiminin de bu sayılan özelliklerden biri ya da birkaçına yer verilen kişilerin her biri ihtiyatlı olmak kaydıyla kendi çağının ve coğrafyasının bir kutbunu temsil etmektedir denilebilir.

¹ Kur'an-ı Kerim, Yunus 10/20.

² Kur'an-ı Kerim, Neml 27/65.

³ Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/3.

⁴ Kur'an-ı Kerim, Hûd, 11/23.

İbnü'l-Arabî'nin Fütûhât-ı Mekkiye'nin bazı bölümlerinde yazdığı harflerle ilgili bölümler ve bu bölümlerde keşif ile yaptığı gaybî yorumlar ile yine ona atfedilen ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu müjdelemesi ile kendi mezarının Yavuz Sultan Selim tarafından bulunacağı⁵ ve bazı Osmanlı padişahlarının isimlerini de harflerden hareketle bildirdiğine dair kayıtların bulunduğu (Çetin, 2018: 133-138) Sadreddin Konevî tarafından şerhi yapılan *Eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fî Devleti'l-Osmaniyye* isimli eseri, Sıdkî'nin *Kitâbu'l-Aktâb*'ı kaleme alırken Şeyh-i Ekber olarak da bilinen İbnü'l-Arabî'den esinlendiği izlenimi vermektedir. Sadreddin Konevî şerh ettiği eserle ilgili olarak "Her bölge için kendisiyle alakalı haberleri, o bölgede bütün asırlar boyunca olan malumatları getirmiştir. Bu minvalde, en güzel eserlerinden cifr dairesinde telif ettiği kitabına *Eş-Şeceretü'n-Nu'maniyye fî Devleti'l-Osmaniyye* ismini vermiştir. Burada açık rumuzlarla gizli ve illetli sırlarla konuşmuştur. Bu kitabı belli bir beldeye has tutmuş, diyarların haberlerinden onunla birleşen ve ondan ayrılan şeyleri haber vermiş, yine ondaki sevindirici ve zarar veren şeyler hakkında vârid olmuştur." demektedir (Çetin, 2018: 74-75). Nitekim Sıdkî, eserin çeşitli yerlerinde İbnî Arabî'den ve onun bu özelliklerinden bahsederek h. 1230-1300 (m.1815/1883) yılları arasında Anadolu'daki kişiler ve hallerinden gelecek olanları yazdım demektedir: "Arapların övücü olan Şeyh-i Ekber (İbnü'l-Arabî) dünyanın geleceğini hep yazdı. (Ben) âciz Sıdkî, Şeyh'in söylediklerini suret resimleriyle birlikte tercüme ettim. 1230'dan 1300'e (M.1815/1883) kadar Anadolu'ya sahâbelerin halinden gelecek ve bu asır içinde Hz. Pîr'in sırrına erecek ne kadar (olay, kişi) varsa, Allah'ın gizli hazineler âlemine ve Mehdî ile Hamza'nın sırrına vakıf (kişilerin) şekil ve simalarını tasvir edip, hâl ve meşreplerini yazıp cisimlerin suretleri görünür olduğu için hüküm aynası ile adlandırdım."

Şeyh-i Ekber güzîn-i fahr-i 'Arab
Yazdı müstakbelât-ı 'âlemi heb

Suhan-ı Şeyhi Sıdkî-i kemter
Terceme eyledim be-resm-i şuver

Ya 'nî biñ iki yüz otuzdan üç yüze dek
Rûm'a aşhâb hâlinden gelecek

Ne kadar var ise bu 'aşr içre
İrecek sırr-ı Hâzret-i Pîr'e

⁵ Bil ki İbn Arabî hazretleri bu daireyi pergel noktası ile birleştiren dedi ki: Sin şine girince Muhyiddin'in kabri ortaya çıkacak. Çünkü keşf ve şuhûd yolundan baktığı zaman kabrinin Şam'da olacağını gördü. Âli Osman'dan isminin başı "sin" olan zamanın ve kırânın sahibi ortaya çıkıncaya kadar epey uğraştı. Kabrinin kaybolduktan sonra ortaya çıkması onun elinden olacağından dolayı rûhânî dairede ona "Ey sin" şeklinde hitap etti. "Sen temkin makamı ve zuhur sahibisin ve yardım alanlardansın" dedi. Daha sonra "Sin şine girince Muhyiddin'in kabri ortaya çıkacak" dedi. Yavuz Sultan Selim'in Şam'a gelerek Arabî'nin üzeri çöplerle kaplı kabrini ortay çıkarıp üzerine bir türbe, cami ve tekke yaptırmıştır (Çetin, 2018: 129-131).

Ayrıca Evliya Çelebi ve Solakzade'nin mezarın bulunma hadisesini anlattığı bölüm için bkz.: (Seyit Ali Kahraman, vd. 2007: C. 10, 64-65., Çabuk, 1989: 105-106).

Vâkıf-ı sırr-ı Hamza vü Mehdî
'Âlem-i kenz-i maḥfî-i Şamedî

Şekl ü sîmâların idüp taşvîr
Hâl ü meşreblerin idüp taḥrîr

İtdim âyîne-i hükm-ile benâm
Görinür çünkü şüret-i ecsâm (Sıdkî, yz.: 1b)

Aşağıdaki beyitlerde de İbnü'l-Arabî'nin bu zamanı müjdeleyip çeşitli yönleriyle yazdığı, eserlerde çok işaret olup Kur'an'ın kesin hükümlerinde müjdelerin olduğunu ve zamanın imamı (İbnü'l-Arabî'nin) Allah'a şükrederek bu zamanın tarihini ortaya çıkardığını söylemektedir.

İtdi tebşîr bu vaḳti Şeyḥ-i Kebîr
Nice evşâf ile idüp taḥrîr

Daḥı âşârda çok işâret var
Naşş-ı Kur'an'da beşâret var

Şükr-i Yezdân ile imâm-ı zamân
İtdi târîḥ-i vaḳti böyle beyân (Sıdkî, yz.: 2b)

Sıdkî eserin son bölümünde ise İbnü'l-Arabî'nin Anadolu'daki olayları keşif ile ortaya çıkarıp söylediğini ve onları "Şihhatü'l-yevm fi Havâdisi Rûm" ismi ile yazdığını, Sıdkî'nin kendisinin de bu asrı ayırıp sırlarını keşfettiğini belirtmektedir.

Şeyḥ-i Ekber keşf ile itdi 'ayân
Müstaḳil ḥâdişât-ı Rûm'ı beyân

Şihhatü'l-yevm fi havâdisi Rûm
Nâmı ile idüp anı mersûm

'Aşr-ı mezkûrı eyleyüp ifrâz
Keşf-i râz itdi bir suḥan-pervâz (Sıdkî, yz.: 15b)

Kitâbu'l-Aktâb

Çalışmamıza konu olan *Kitâbu'l-Aktâb*, müellifi Sıdkî'nin eserin başında belirttiği üzere, İbnü'l-Arabî'den de esinlenerek geleceğe dair kişiler ve olaylardan bahsetmesi bakımından bir cifer kitabı olarak değerlendirilebilir. Eserin 2a-10b sayfaları arasındaki her bir sayfada birer kişi olmak üzere 16 kişinin tasvir ve tavsifi bulunmaktadır. Burada her bir kişi için mesnevi nazım şekliyle yazılmış on ikişer beyitlik manzum parçalar bulunmaktadır. Bu kişilerin fizikî özellikleri, yaradılışlarına dair bilgiler, meslekleri, memleketleri, bazı kişilerin isimleri ve ölüm tarihlerinden de bahsedilmektedir. Kişilerin ölümlerinden sonra Anadolu'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelecek olan olaylarla ilgili geleceğe dair yorumlar, eserin cifer yönünü göstermektedir. Bununla birlikte eser, bahsedilen bazı kişiler ve meslekleri bakımından kimi zaman bir şehrengiz, kişilerin fizikî ve karakter özelliklerini tavsif etmesi bakımından kimi zaman bir kıyfetnâme, Hamzaviyye tarikatına mensup

kişilerden bahsedip özel hayatlarına dair bilgilere yer vermesi ve bazı kişilerin ölümlerine de düştüğü tarihlerle manzum bir vefeyât ve biyografi özelliği de taşımaktadır. 11a-14b sayfaları arasında ise her biri birer matla beytinden oluşan 46, biri de iki beyitlik parçadan oluşan toplam 47 suret resmedilmiş ve bu suretler hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Eserin orijinal tarafı ve bu tip eserlerden farklı kılan yönü kendilerinden bahsedilen 63 kişiye ait suret resmi, bir kuş ve bir hilal-yıldız olmak üzere içerisinde bulunan toplam 65 renkli çizimdir.

Eserin Müellifi Sıdkî ve Eserin Yazılış Tarihi

Sıdkî, eserinde bahsettiği dört kişinin ölüm tarihini vermiştir. Bunlardan isimlerini de verdiği Hilmî Beg 1154/1741, Rahmî Efendi 1220/1805, Hekimbaşı Abbâs 1212/1798 ve ismi belli olmayan kişi 1213/1799 yılında vefat etmiştir. Ayrıca gazel nazım şekliyle yazdığı bir manzumenin her mısraının yanına rakamla 1200 sayısı yazılmış ve -eksik veya fazla çıkanlar hariç- bu mısralar ebced hesabıyla 1200/1786 tarihini vermektedir. Eserde bu kişilerin ölümünden sonra 1230/1815-1300/1883 yılları arasında meydana gelecek hadiseleri haber verdiğine göre Sıdkî'nin 18. asırda yaşamış olduğu, eserini de bu dönemde kaleme almış olduğu düşünülebilir. Biyografik kaynaklarda 18. asırda yaşamış Sıdkî mahlaslı altı kişi bulunmaktadır⁶ ancak bu kişiler hakkında verilen bilgilere bakılarak eserin müellifinin bunlardan hangisi olduğuna dair bir hüküm verilememektedir. Müellifin eserde ismini zikrettiği kısımda -hangi eseri tam olarak bilinmemek kaydıyla- İbnü'l-Arabî'nin eserini resimlerle birlikte tercüme ettiği ve 1230/1815'dan 1300/1876 yılına kadar Anadolu'da sahabelerin halinden gelecekleri şekil sîmâlarını tasvir edip hal ve meşreplerini yazdığı kayıtlıdır.

Suĥan-ı Őeyĥi Şıdkî-i kemter
Terceme eyledim be-resm-i Şuver

Ya 'nî biñ iki yüz otuzdan üç yüze dek
Rûm'a aşĥâb ĥâlinden gelecek

Şekl ü sîmâların idüp taşvîr
Ĥâl ü meŐreplerin idüp taĥrîr (Sıdkî, yz.: 1b)

Bu bilgilerin yanında Sıdkî, "Ta'rif-i Ricâl-i Hamzaviyye" başlığıyla kaleme aldığı bölümde, eser içerisinde yer verdiği kişilerin Hamzaviyye tarikatına mensup kişiler olduklarını belirtmektedir. Buradan hareketle, Sıdkî'nin de bu tarikata mensup olduğu söylenebilir.

Çünkü ta 'rîf ü resm olan nuĥabâ
Ĥamzaviyye gürûhdır cânâ

Ĥamzaviyye nedir idem teŐrîĥ
Bilesin sırr-ı Ĥamza'yı taŐrîĥ (Sıdkî, yz.: 15a)

⁶ Bkz.: Kurnaz ve Tatçı 2001; Kabak, 2013; Sezen, 2013; Akçara, 2014; Eren, 2014; Akçara 2015; Uslu, 2015.

Kitâbu'l-Aktâb'ın Şekil ve İçerik Özellikleri

Kitabu'l-Aktâb, cifir yönünün ağırlıklı olmasının yanında şehrengiz, kıyafetnâme, vefeyât ya da biyografi gibi çeşitli edebî türlerin de izleri görülmektedir. Eser şekil bakımından üç nazım şeklini barındırmaktadır. Ağırlıklı olarak mesnevi nazım şeklinin hâkim olduğu eserde müfredler ve gazel de bulunmaktadır. Eser, her biri bir sayfada olmak üzere on ikişer beyitlik müstakil 20 başlamaktadır. Gazel⁷ nazım şekliyle yazılan beşinci manzume dışındaki 19 manzume mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Bu kısımdan sonra her biri kendi arasında kafiyeli 46 beyitlik bir bölüm gelmektedir. Burada, resmedilen her bir suretin altında birer matla beyti, son resmin altında iki beyit bulunmaktadır. Bu bölümdeki resimler yok sayıldığında, ortaya 46 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir manzume çıkmaktadır. Ardından mesnevi nazım şekliyle yazılmış on ikişer beyitlik müstakil iki manzume, son olarak da yine mesnevi nazım şeklinin tercih edildiği 44 beyitten oluşan bir bölüm gelmektedir. Bu bölümlerin her biri aşağıda sayfa aralıkları ve resimlerin tavsifiyle birlikte açıklanmıştır.

16 varaktan oluşan eser, cifr ilminin kurallarının anlatıldığı “Kâ’ide-i Remz-i Cifr” başlıklı on iki beyitten oluşan mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir manzumeyle başlar. Bu manzumede; anlatılanlar şöyledir:

Cifr kuralları ve sırları sana görünene kadar önce dinle. İlk olarak telmih var mıdır, bak, telmih yoksa sözü apaçık eder. Sonra bunu muamma, lugaz resmi ve mânâ üzerine tatbik edip kalb (Bir kelimenin harflerinin yerini değiştirerek yeni kelime türetme), tashîf (yanlış yazma, ibareyi bozma), tefrîk (ayırma) ve ta’bîr (yorumlama) eyleme, yanlış yapmamaya dikkat et. Eğer bunlar yoksa ebced hesabı yap ve bu hesaplara doğru sonuca ulaş. Bu sebeple dinle, sözünü al. Söz Farsça ise anlamı Türkçedir. Türkçe ise kastedilen Arapçadır. Kastedilen açıkça görülür. Harfi biliniyorsa temiz, açık olur, değilse geçmiş bağlantılarına bak. Sen görünen semtte dolaşma, işaretler tasavvufa dairdir. Görünene isnat edilen olaylar o ismin halini açıklar. Bu eserde padişah ve vezirlere ait olaylar yoktur, varsa da yanlışlıkla yazdım. Âlemdeki olayları ne ara de de sor, sen Allah’a yakın olmaya bak (Sıdkî, yz.: 1a).

Besmeleyle başlayan ve eserin mukaddimesi mahiyetindeki sonraki bölüm de on iki beyitten oluşan mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Allah’a hamd ve peygambere selamdan sonra kendi ismini de burada zikreden Sıdkî, bu bölümde, İbnü'l-Arabî'nin dünyanın geleceğini hep yazdığını, kendisinin de Şeyh'in söylediklerini suret resimleriyle birlikte tercüme ederek 1230'dan 1300'e (M.1815/1883) kadar Anadolu'daki Mehdî ile Hamza'nın sırrına vâkıf kişilerin şekil ve simalarını tasvir edip hâl ve meşreplerini yazdığını söyler.

⁷ Bu manzumenin her mısraının sonunda rakamla 1200 yazmakta ve metin kısmında dipnotta belirtilenler dışındaki her mısra ebced hesabıyla 1200 tarihini vermektedir.

Eserin 2a-10b sayfaları arasında her biri 12 beyitten oluşan 18 adet manzume vardır. Bu manzumelerden 3a sayfasındaki manzume gazel, geri kalanları mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. 2a sayfasındaki kuş figürü ile 3a sayfasındaki hilal-yıldız çiziminin dışında kalan 16 manzumenin her birinin üstünde kendisinden bahsedilen kişinin resmi mevcuttur. Bu kişilerin fiziksel ve karakter özelliklerine yer verilmiştir. Kiminin isimleri zikredilip mesleklerinden bahsedilmiş ve ölümlerine tarih düşülmüştür. Eserin dikkati çeken yanı, bahsedilen kişinin ölümünden sonra meydana gelecek olaylara her bir manzumenin son beyitlerinde yer verilmiş olmasıdır. Bu kişiler ve özellikleri, tasvir edilen resimleri ve ölümlerinden sonra meydana gelecek olaylar şöyledir:

Özellikleri Anlatılan Kişinin Tasviri	Kişinin İsmi, Mesleği, Fizikî ve Yaradılış Özellikleri	Kişinin Ölümünden Sonra Meydana Gelecek Hadiseler
	Âhir zamanda geleceğine ve İslam'ın dünya hakimiyetini gerçekleştireceğine inanılan kurtarıcı kişi: Mehdî. (Yüzü örtülü olarak çizilmiştir)	1200/1786'da gelecek tamamlanacak, Mehdî Hak dinine yardımında bulunacak.
	Cesur, uzun boylu, pehlevan suretinde Allah'ın aslanı, esmer ve çiçek yüzlü, şeker sözlü, sakalının yarısı ak, yarısı siyahtır. Başına külah giyer, akıllı kişi.	Anadolu'da veba salgını olacak ve bu asır kadınları kısır olacak.
	Hak âşığı, erkek görünüşlü bir kadın. Altmışlı yaşlarında ölmüştür.	Dünyada elli yıl mutluluk olmayacak, Erdebil ve Şat nehirlerinin suları çekilecek.
	İsmi Hacı Mennân'dır. Karaman'da yaşamaktadır. Çok kişinin derdine derman bulmuştur. Hindi gibi zayıf, esmer, kısa boyludur.	On bin kişi canından ayrılacak, insanlar arasında uzun zaman sevgi olmayacak, fitne artacak.
	İsmi Hilmî Beg'dir. Kuşçudur. Güzel yüzlü, orta boyludur. Hamam müptelasıdır. Bir kadına aşırı derecede tutulmuştur fakat sonradan ümidi kesmiştir.	1154/1741 yılında ölmüştür. Anadolu'ya yüzü kara Deccal gelecek, İslamiyet perişan olacak. Sonra Mehdî gibi biri gelecek, dünya ferah bulacak.

	Allah'ın özenerek yarattığı daima mutlu, temizliğiyle adeta secde edilebilecek biridir. Fakat dış görüntüsüyle içi oldukça farklı biri.	1213/1799 yılında ölmüştür. Ölümünün işareti bir yangın olacak, Eflak ülkesi isyan edecek.
	Allah'ın inayetiyle bu asırda Hayder yaratılışı olarak doğan, on yaşında imam olmuş, mahlası Sultanım olan kişi.	Ölümü herhangi bir musibete işaret değildir.
	Hakkî Efendi. Güzellerle dostluk eden, sevgilisinin aşkıyla mest ve bu yönüyle meşhurdur.	İki devlet savaşacak, kafirler kaybedecek, yeni bir şah tahta çıkacak. Üç yuvarlakla üç kızıl hokkayla halka acayip bir oyun çıkaracak. Kimsesiz kişi oyunu bitirecek, söylenti yayılacak.
	İsmi Bayram'dır. Altımermer'de oturur. Berber dükkanında oturur, kimse ne sattığını sormaz. Allah dostu, mürşid-i kâmil, tüm dinî ilimlere hakim biridir.	Ölümü keder müjdecisidir ve dünyadaki rahatlığın sonudur.
	Teni esmerdir fakat yumuşak huy, ilim ve olgunluk onda toplanmış, kendisini karanlığı aydınlatan bir muma çevirmiştir. Oğlu da kendisi gibidir. Bunlar, gönül ehli kişilere göz aydınlığıdır, bunları sevmeyen kör olur. Baba ile oğul arasında hiç fark yoktur adeta iki surette tek can gibidirler.	Bunların ölümü Allah'ın musibetidir. Tüm Kıpçak darmadağın olacak, bir zalim Mısır'ı alt üst edecek, felek Osmanlı padişahına hançer vuracak, yanan ateş beyaz ve siyah olacak, Allah iki denizi cehennem edecek. Bir kel İslam'ı sıkıntıya sokacak ve Müslümanlara döngel yedirecek.
	Unvanı Hirmenî Baba'dır. Karıncalı Kasaba doğumludur. Mükemmel bir insan, ilim ve irfan konusunda üstündür.	Ölüm tarihi Anadolu'nun harap olacağı tarihtir.

	<p>Rahmî Efendi. Görünürde bir molladır, alemin kutbu olmuş, gizli sırlara erişmiştir. Yüz oğlu vardır.</p>	<p>1220/1805 yılında ölmüştür. Rahmî'nin ölümünde Acem ülkesi fitne bulacak, torunları sırlarını yüceltecek, Tiflis yerin dibine geçecektir.</p>
	<p>Manisa'da Hekimbaşı Abbas. Gönül ehli kişilerin baş tacı, bilgin, sözleri aşk derdine deva, hastalara şifadır. Beyaz kedi beslemektedir. Uzun yaşamış, doğuştan kördür.</p>	<p>1212/1798 yılında ölmüştür. Ölümünden sonra iki büyük devlet başsız kalacak, kemal ehli kişiler ayak altında kalacak, mazlum kanı saymak helal olacak, Dünyada çeşitli gruplar olacak ve kavgaya bitmeyecektir. Bu yazılan asrın sonudur. Bu kasrın her sütunu yıkılacaktır. Yüz yılda alem alt üst olacaktır. Müellif bundan sonrasını söylememektedir.</p>
	<p>Asker zümresinden, on iki bin askerin rehberi, kendinden öncekilerin yolundan gitmez, sonrakilere yol gösterir. Onun yardımıyla padişah galip olmuş, İslam, Kırım ve Taman'ı almıştır.</p>	<p>Padişahla aynı zamanda ölmüşlerdir. Ölümünden sonra insanlar çok üzülecek, veba salgını İstanbul'u yıkacaktır. Anadolu'da kötü bir domuz çıkacak fakat bir aslan onu yırtacaktır.</p>
	<p>İsmi Abdullah'tır. Konyalıdır. Güzel yüzlü, orta boyludur. Şeytanın sırlarını fethetmiş, karanlık içinde âb-ı hayâtı bulmuştur. Bir erkek gönlünü sihirle kendine bağlamıştır. Bu kişi onun kalbini aşk cenneti etmiştir.</p>	<p>Ölümü dünyayı çok kedere sevk edecek, Mısır, Şam ve Halep'te ihtilal olacak, Arap ordusu kana bulanacaktır. Bir tahtta iki şah oturacak, sipahilerin vaziyeti satranç tahtasına dönecektir.</p>
	<p>Sürekli Allah'a yakaran ve O'nun iltifatına mazhar olmuş, ilimlerin kapılarının kilidi, Hz. Ali'nin sırrının varisidir. Çok zaman bu zatın benzeri kimse gelmemiştir.</p>	<p>Ölümünden iki sene sonra Bosna zalimin eline geçecek, kafirler Fas'ı harap edecek, Sind (Pakistan) ve Çin harap olacak, çok yerde kıtlık olacak ve yüz elli bin insan ölecektir.</p>

11a-14b sayfaları arasında her biri birer matla beytinden oluşan 46, biri de iki beyitlik parçadan oluşan toplam 47 suret resmedilmiş ve bu suretler hakkında kısa

bilgiler verilmiştir. Zikredilen sayfa aralıklarında her bir sayfada 6 resim ve altlarında birer matla beyti bulunmaktadır.⁸

Sıdkî, eserin 15a sayfasında 12 beyitlik “Ta’rif-i Ricâl-i Hamzaviyye” başlıklı mesnevi nazım şekliyle yazılan manzumede, eser içerisinde haklarında bilgiler verilen kişilerin bu tarikata mensup olduklarını söylemekte, Hamzaviyye tarikati hakkında bilgiler verip daha çok “çile”nin önemini vurgulamaktadır.

15a-15b sayfalarında, yine mesnevi nazım şekliyle ve 12 beyitlik “Su’âl-i Mukaddere Cevâb” başlıklı manzumede daha çok ilahi aşk üzerinde durulmaktadır.

Eserin belki de özeti mahiyetindeki “Havâdis-i Rûm” başlığını taşıyan son bölümü de mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır ve 44 beyitten oluşmaktadır. Bu bölümün ilk beyitlerinde Sıdkî, Şeyh-i Ekber (İbnü'l-Arabî)'in Anadolu'daki olayları keşf ile ortaya koyduğunu, “Sihhatü'l-yevm fî havâdisi Rûm” ismi ile resmettiğini, bir söz ustasının zikredilen asrı ayırıp sırları keşfettiğini, bunun Hak ilmi olup kaderin gerçekleşeceğini ve kimsenin bunun neden nasıl olduğunu sorgulayamayacağını söylemektedir.

Şeyh-i Ekber keşf ile itdi ‘ayân
Müstaķil hâdişât-ı Rûm’ı beyân
Şihhatü'l-yevm fî havâdisi Rûm
Nâmı ile idüp anı mersûm
‘Aşr-ı mezkûrı eyleyüp ifrâz
Keşf-i râz itdi bir sühân-pervâz
‘İlm-i Hâķ’dır ķader olur icrâ
İdemez bunda kimse çün u çirâ (Sıdkî, yz.: 15b)

Bu girişten sonra Sıdkî “Dinle ammâ ki sonraki hâli / Kur’a-i tâli’deki fâlî” beytiyle birlikte Anadolu’da meydana gelen yangın, kıtlık, veba salgını, halkın rahatlığı ve eğlence düşkünlüğünden bahseder.

Rûm’da ola şulh u emn ü ķarâr
Gire zâbı u idâreye emşâr
Ola ‘âlemde herkes âsüde
‘Aş u nûş u ķarabla âlûde
Ķillet üzre ola harîķ ü vebâ
Ola râyic metâ‘-ı zevķ u şafâ
Bu zamân Rûm’daki olan râhât
Olmamışdır cihânda çok müddet

⁸ Bu bölümle ilgili örnek resimlere makalenin sonunda “Ekler” kısmından yer verilmiştir. Ayrıca, yazmadaki tüm resimler için bkz.:

https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN620028874&PHYSID=PHYS_0001

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1 (Yaz 2020) s. 93-132.

The Journal of Turkish Language and Literature Studies, Issue 1 (Summer 2020), pp. 93-132.

Bir zamān böyle hoş geçer āvān
Tā ki bu ni‘mete olup küfrān (Sıdkî, yz.: 16a)

Sıdkî bu bölümün son beyitlerinde önce rahatlık ve refahtan bahsedip ardından kıyametin geleceğini çağrıştıran ifadeler yer verir.

Bereket vire hāşilāta İlāh
Gele aḥvāl-i nāsa vüs‘ü refāh
On yedi yıl muḳırr ola bu nizām
Çünkü bulur zamān-ı vaḳti ḥitām
Güneşin ğarbdan ṭulū‘ına baḳ
Ḳapanur tevbe ḳapusu muṭlaḳ
Ya‘nī kim ḳalmaya maḥall-i recā
Ġarḳ-ı ṭūfāndan olur mı rehā
Sūziş-i fitne vü fesād ü ğād
Eyleye ḥāl-i ‘ālemi berbād
İRme ol vaḳte görme ol günü
İrişen göre baḫt-ı vājūnı (Sıdkî, yz.: 16b)

Vezin Kullanımı, Dil ve İmla Özellikleri

Müellif eser boyunca “fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün” veznini kullanmıştır. Metnin genelindeki vezin tatbiki başarılı kabul edilebilirse de bazı teknik kusurlar göze çarpmaktadır. Bunlardan bir kısmı fazla ya da eksik hece/lerden kaynaklanmaktadır. Beyitte mevcut kelimenin çıkarılması halinde veznin düzelebileceği ifadeler metinde <> işaretleri arasında gösterilmiştir.⁹

<Ya‘nī> biñ iki yüz otuzdan üç yüze dek
Rūm‘a aḫḫāb ḥālinden gelecek (Sıdkî, yz.: 1b)

Gele taḫḳīḳ yüzün yaşında imām
Zıkr-i sāle bu oldı menbā (Sıdkî, yz.: 3a)

Bu kerem şükrine sezā dirse
Kilk-i dil bence bī-hemtā (Sıdkî, yz.: 3a)

Ḥilmī Beg pek büyük erdir
‘Āşīḳān-ı Ḥudā‘ya rehberdir (Sıdkî, yz.: 5a)

Yaradılmış<lar>da az olur bu vücūd
Cebhe-i pāki cāygāh-ı sücūd (Sıdkî, yz.: 5b)

Ne şatar kimse<ne> şormaz ol merde
Oturur bir dükān-ı berberde (Sıdkî, yz.: 7a)

⁹ Metin içerisinde görülen “<>”, “_” ve kimi seslerin eğik yazımı Köksal’ın teklifleri dikkate alınarak yapılmıştır (2017: 47).

Ola hem-‘aşrı Fâcî vü Bekâr Çelebi
Mürşidânîñ bu oldı münteħabı (Sıdkî, yz.: 8b)

Fevti târîhi Raħmî’niñ ğayrî
Ğayrı ola o vâriş ayrı (Sıdkî, yz.: 8b)

Saňa lâzımsa er ara bul <bu> eri
Şâm-ı ğarbda köseciler pîri (Sıdkî, yz.: 12b)

Yâr-ı ğâr-ı kulüb-ı münkesirîn
‘İlm-i ta ‘bîrde İbn-i Sîrîn (Sıdkî, yz.: 13b)

Ya ‘nî kim ħulķ-ı ħilķat-i âzâl
Her ‘amel için oldı İzid bir ħâl (Sıdkî, yz.: 15b)

Cesed-i ‘âleme gele <ħiss ü> kuvvet
Gösterür ħazret-i Ĥudâ kudret (Sıdkî, yz.: 16b)

Metinde medli ve zihafı hecelerden kaynaklanan bazı vezin aksaklıkları da bulunmaktadır. Bu tip durumlardaki sesler, metin içerisinde eğik olarak gösterilmiştir.

Şeref ü ħadri cümle zâhirdir
Bed ü nîkde ismi Tâhirdir (Sıdkî, yz.: 4b)

Gerçi irşâda sa ‘y ider ħalkı
İder ifşâ sırr-ı eşer-i Ĥaķ’ı (Sıdkî, yz.: 6b)

Şairlerin gülistân/gülsitan, İskender/Sikender, Edirne/Edrine, İstanbul/Sitanbul gibi bazı kelimeleri vezne uydurmak için yaptıkları harflerin yerlerini deĝiřtirme işlemleri sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Ancak ařaĝıdaki beyitte bu işlemleri müstensih bu işlemleri yapmayarak vezinde aksamaya sebep olmuştur.

Bunlarıñ fevti nâsı ide zebûn
İde vîrân İstanbul’ı tã ‘ün (Sıdkî, yz.: 9b)

Eserde müstensihin kim olduĝuna dair bir kayıt bulunmadıĝı için müellifin kendi kaleminden çıkma ihtimali de göz önünde bulundurulabilir. Dolayısıyla metinde görülen kimi yazım yanlışları müstensihin bilgisizliĝine noktalı harflerdeki eksik noktalardan kaynaklanan hatalar da dikkatsizliĝe ya da ciddiyetsizliĝe bağlanabilir. Bu tip hatalar metinde dipnotlarda gösterilmiştir. Ařaĝıda gösterilen tespitlerdeki ilk kelimeler aslı şekillere, ikinci kelimeler metinde yazıldıĝı şekillere aittir.

Nokta eksikliĝi ya da nokta fazlalıĝının görüldüĝü hatalar:

ma‘nâ>maĝnâ, nüşha>nüşha, buĝz>ba‘z, cüz’et>cür’et, fâriĝu’l>fâri‘u’l, meczüb>mezcüb, zann>tan, servet/servet, ħâzır>ħazır, fevti>ķuvveti, ħancer>ħançer, başsız>bassız, maĝzen>maĝzen, Ĥızır>Ĥızır, isti‘âb>istib‘âb.

Ek yazımında görülen hatalar: Ķalbiñiñ>kalbiniñ, eliñe>eline, ħalbiñi>kalbini, bâşnın>bâřınıñ, eliñe>eline, añladıñ mı>añladın mı.

Nüsha Tavsifi

Kitâbu'l-Aktâb'ın tespit edilebilen tek nüshası, Berlin Milli Kütüphanesi'nde (Staatsbibliothek zu Berlin) Ms. Or. Oct. 3638 künyesiyle kayıtlıdır. 230x125-180x85 mm ölçülerinde, iki kapağında ebru deseni bulunan vişne rengi ciltte, aharlı, sarı kağıtlara ta'lik hatla, muhtelif renkli cetvelli, çift sütun üzerine yazılmıştır. Başlıklarda kırmızı, metinlerde siyah mürekkep kullanılmıştır.

Nüshada çeşitli resimler bulunduğu için satır sayısı muhtelifdir. Toplam 20 varak tutarında olan nüshanın 1a-2b sayfaları kırmızı ve mavi, 3a-7a arası mavi, 7b-10b arası saufalar ile 15a sayfası sarı cetvellidir. 11a-14b arası sayfaların cetvelleri ise altın yaldızlıdır. 17a-20b arasının cetvelleri ve satırları çizilmiş ancak sayfalar boş bırakılmıştır.

Nüshanın 2a-10b sayfaları arasında 16 kişiye ait suret resmi, 1 hilal-yıldız, 1 kuş resmi bulunmaktadır. 11a-14b sayfaları arasında ise her sayfada 6, bir sayfada 5 resim olmak üzere 47 suret resmedilmiştir. Böylelikle nüshada, 63 kişiye ait suret resmi, bir kuş ve bir hilal-yıldız olmak üzere toplam 65 resim bulunmaktadır.

Müstensihi belli olmayan nüshanın herhangi bir yerinde istinsah tarihi, temellük kaydı gibi bir kayıt da bulunmamaktadır.

Kitâbu'l-Aktâb'ın Metni

Ḳā'ide-i Remz-i Cifr
Kitâbu'l-Aktâb
[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]
Diñle evvel ḳavâ'id-i cifri
Tâ ki zâhir ola saña sırrı
İbtidâ baḳ ki var mıdır telmîḥ
Yoḳsa telmîḥ ider sözi taşriḥ
Ba'de¹⁰ taḫbîḳ idüp mu'ammâya
Hem luğaz resmi üzre ma'nâya¹¹
Ḳalb u taşḫîf u tefriḳ ü ta'bîr
Eyleme diḳḳat itmege taḳşîr
Yoḳsa bunlar ḥisâb-ı ebced it
O ḥisâbla muḫâbaḳatna git
Bu cihet[-i]le diñle lafzını al
Fârisî ise Tûrkî ola me'âl
Tûrkî ise 'Arabcadır maḳşûd
Ola maḳşûd şariḥaten meşhûd

¹⁰ ba'de: ba'dehû, nüsha.

¹¹ ma'nâya: maḡnâya, nüsha.

Harfi ma'lûm ise olur tahir
Degil ise sıbâka ol nâzır
Semt-i zâhirde olma sen sâ'ir
Remz-i merheb taşavvufa dâ'ir
Zâhire 'azv olan havâdisler
Ol adın hâlini beyân eyler
Bunda yok vâkı'ât-ı şâh [u] vezîr
Varsa¹² tağlîten eyledim tahtır
Ne ara vâkı'ât-ı kevni ne şor
Şâh-ı kurb-ı cenâb-ı Haqq olagör
[1b]
Bi'smi'llâh'ir-raḥmâni'r-raḥîm
Hamd u şükr-i¹³ ḥudâ-yı Hayy [u] Qadîm
Evvelîn her suḥan ki güft fehîm
Sâniyâ bî-'aded derûn[î] selâm
Be-cenâbî ki hest faḥr-ı enâm
Ba'de 'ilm-i gavâmızı bî-kem
Şöyle taḥrîr ider zebân-ı kalem
Dimedi hîc muḡayyebâtı Ḥudâ
Qaldı mechûl rumûz-ı fi'l-i ḡadâ
Lîk râşîḡ olanları Allâh
Bâ'zî âşârdan ider âḡâh
Şeyḡ-i Ekber güzîn-i faḥr-i 'Arab
Yazdı müstaḡbelât-ı 'âlemi heb
Suḡan-ı Şeyḡi Şıdkî-i kemter
Terceme eyledim be-resm-i şuver
<Ya'nî> biñ iki yüz otuzdan üç yüze dek
Rûm'a aşḡâb ḡâlinden gelecek
Ne kadar var ise bu 'aşr içre
İrecek sırr-ı Ḥazret-i Pîr'e
Vâkıf-ı sırr-ı Ḥamza vü Mehdî
'Âlem-i kenz-i maḡfî-i Şamedî
Şekl ü sîmâların idüp taşvîr
Ḥâl ü meşreblerin idüp taḥrîr

¹² varsa: var ise, nüsha.

¹³ şükr-i: şükr ü, nüsha.

İtdim āyīne-i hüküm-ile benām
Görinür çünkü şüret-i ecsām
[2a]
Vaqtine nisbet itmedüm taķrīb
Ṭabakāt eyledim [itdim] tertīb
Eyle her lafzını hisāb u yekūn
Göresin bunda tā ki sırr-ı şu'ūn
Gelmez ise hisāba var taķrīf
Eyle naķl-i lisān ile taķhīf
Tevriye kalb kesr ü başt-ı kebīr
Eyleme bu kavā'ide taķşīr
Cümlesin eyledim be-ķavl-i kibār
Şart-ı telmīh-i fenn ile izhār
'Aynıdır cümleten bu resm-i şuver
Eyle izhāra bezl-i naķd-i hüner
Kisvesi ile fi'li hālīdir
Anı zann itme sen ki hālīdir
Eyledim hilyesi ile tazrīh
Vāķīfāne olur ķatı vāzīh
Mantıķu'ṭ-ṭayrı eyledim ifşā
Tā ki vāķīf ola buña zuraḫā
Bileler şübhesiz¹⁴ 'azīzānı
Ehl-i taķlīdi bād-ı vīzānı
Budur ammā niyāz-ı 'abd-i faķīr
Her ki bu nüşhamı¹⁵ ider taķrīr
Bulalar bir muşavvir-i üstād
Virmeye tā ki resm-i şekle fesād
[2b]
Re's-i her mā'ide gelür bir er
Ki bu dīn ehline i'āne ider
Aña Mehdī didi vuķūf ehli
Līk var anda daķı sırr-ı celī
Her yüzüñ bir imāmı var gelmiş
Bu şahīhdir begim degil yañlış
On ikinci imām Mehdī'dir
On ikinci mā'ide 'ahdīdir

¹⁴ şübhesiz: şübhe ser, nüsha.

¹⁵ nüşhamı: nüşhamı, nüsha.

Biñ iki yüzde hatm ola gelecek
Din-i Haqq'a i'âne eyleyecek
Ola biñ üç yüzüñ re'isi ve ger
Buğz¹⁶ iderdik anı bileydik eger
Açma ol bâbı koy dura mesdūd
O zamānda olur o da meşhūd
Biz hemān vaqtimizi hoş görelim
Şükr ile 'aşrımızda dem sürelim
Gelecekler ider bize reşki
Añla cānā "hıtāmuhū müşk"¹⁷
İtdi tebşir bu vaqti Şeyh-i Kebir
Nice evşāf ile idüp taħrīr
Daħı āşārda çok işāret var
Naşş-ı Qur'ān'da beşāret var
Şükr-i Yezdān ile imām-ı zamān
İtdi tārīh-i vaqti böyle beyān
[3a]
[Ġazel]
Yine biñ iki yüzde itdi¹⁸ Ĥudā¹⁹
Afkarına 'ināyet-i kübrā
Gūş-ı vicdānıma irdi hātifden
Ķudret ü yümñ-i emr ile bu şadā
"Çi 'ināyet çi 'āṭifet çi himem
Kül şüde cüz'et²⁰ in dem ey şeydā"²¹
Çün baña nefħa oldı rüh-ı Mesih
Tā ebed sürmedi ḳālim şāhā
Bī-'aded ism ü tenle sırr-ı Raḥīm
Bir vücūd oldı ser-te-ser cüdā

¹⁶ buğz: ba'z: nüsha.

¹⁷ hıtāmuhū miskun": "sonrası miskun". Mutaffifin suresi 26. ayetten kısmî iktibas.

¹⁸ Bu mısradaki müstensih "iki yüz" kelimesinde tek "ye" harfi kullandığı için ebced hesabına göre 1200 çıkması gereken tarih 10 sayı eksik (1190) çıkmaktadır.

¹⁹ Bu gazelin -dipnotlarda belirtilenler dışında- bütün mısraları ebced hesabıyla 1200 tarihini vermektedir ve şiir boyunca her mısraın sonunda 1200 sayısı yazmaktadır.

²⁰ cüz'et: cür'et, nüsha.

²¹ "Bu nasıl yardım, bu nasıl esirgeme, bu nasıl himettir ki ey divane, senin küçücük bir parçan kâmil bir bütün oldu."

Heb o şahş ola bu kelām ādem²²
Böyledir ‘ibret-i cemāl ammā²³
Gele taḥkīk yüzün yaşında imām²⁴
Zıkr-i sāle bu oldı menbā²⁵
O dem-i ḥayr u rüz-ı ‘ālīde²⁶
Oldı baña ḥuşuş-ı raḥm u ‘aṭā²⁷
Bu kerem şükkrine sezā dirse
Kilk-i dil bence ...²⁸ bī-hemtā
Olsa her mışra ‘ında ebyātīñ
Sāl-i feyzim ‘aceb mi ola āyā
Kudret öyle ‘azīze lāyıkdır
Ki_ola hem her cihetle de yektā
Eyledim vaqt-i şāḥibiñ telmīḥ
Resm-i cifr üzre kesr ile imlā
[3b]
Gele bu zāt-ı fāriḡu’l²⁹-‘ unvān
Kırk sene ola ḡavṭ-ı ‘ālemiyān
Seḥm ü seḥm ile kāmety bālā
Pehlevān şüretinde şīr-i Ḥudā
Esmerü’l-levn hem çiçek yüzli
Şaçma ḡüftār ile şeker sözli
Şakalın nuşfi aḡ nuşfi siyāh
Giye başına ḡāhī ḡāhī külāh
Dime meczūb³⁰ o ‘aḡl-ı mümtāza
İder ‘aḡlıyla ‘aḡlı şad pāre

²² Mısranın ebced hesabına göre tarihi 10 sayı eksik (1190) çıkmaktadır.

²³ Mısranın ebced hesabına göre tarihi 65 sayı eksik (1045) çıkmaktadır.

²⁴ Mısranın ebced hesabına göre tarihi 8 sayı fazla (1208) çıkmaktadır.

²⁵ Bu mısra hem vezin hem mana hem de ebced bakımından problemlidir. Beytin ilk mısrasında “yüz” yaşından söz edildiğine göre ikinci mısradaki “Zıkr-i sale” ibarresini “Zıkr-i şad-sāle...”, “bu oldı” ibaresini de “oldı bu” şeklinde düzeltildiğinde vezin ve anlam kısmen düzelirse de mısranın son kelimesi olan “menbā” sözlüklerde bulunamamıştır. Müellif manaya da uygun düşen “menba” yerine tarihe ve kafiyeğe uygun düşürmek için mi böyle bir imlayı tercih etti yoksa kelimeyi böyle mi biliyordu? Bu sorulara cevap verebilmek imkânınının mahrum olduğumuz için olduğu gibi aktarmayı yeğledik.

²⁶ Mısranın ebced hesabına göre tarihi 8 sayı eksik (1192) çıkmaktadır.

²⁷ Mısranın ebced hesabına göre tarihi 6 sayı eksik (1194) çıkmaktadır.

²⁸ Mısrada bulunması gereken bir kelime eksiktir veya yazılmamıştır. Vezinde ve mısranın tarih hesabındaki eksiklik (622) de bunu göstermektedir.

²⁹ fāriḡu’l-: fāri’u’l-, nüsha.

³⁰ meczūb: meczūb, nüsha.

Ṭavr-ı cezbeyle³¹ 'aklı cem' eyler
Sırr-ı meknûnı heb 'ayân söyler
Nazarı düşse mürde üzre o ân
Şeref-i 'aynı vire mürdeye cân
Aña vâsıl olur ehibbâmız
Cümle hullânımız eviddâmız
Diğkat itsün kelâmına yârân
Ekşerî sözleri hevâ-yı cihân
Değişüp soñra ismini kıoya Lâ
Diyeler irci'î be-ķurb-ı Hüdâ
Hadd-i 'ömri hudûd-ı Rûm'a irer
Hemîn ol an civâr-ı Hâķķ'a gider
Rûm'a řâ'ün ider řasâr-ı 'azîm
Hem ider Hâķ nisâ-yı 'aşr[1] 'akîm
[4a]
İttifâķ eylemişdir ehl-i buşün
Ki bu 'aşr içre ehl-i hâle bütün
Fâ'ik ü râcih olmalı muřlak
Bir zen-i merd-sîret 'âşık-ı Hâķ
Zehre yok bunda 'ucb u da'vâya
Kimseniñ var mı haddi ğavğâya
Vaşfını şöyle yazdım muşbir-i hâl
Ki_aña nisbetle sâ'ir ehl-i kemal
Şemse nisbetle kevkeb-i vâhid
Bedr ola ism-i pâkine řâcid
Aldı destine şop-ı şevğânı
Çaldı şop gibi arz u erkânı
Kalmadı hîc cihât-ı dil hâlî
Ki_olmaya feyz-i aķdes-i mâlî
Cümleniñ řalbini taşarruf ider
Bunu řann³² itme ki tařalluf ider
Doğar andan da bir ciger-pâre
Vâķıf olur bu sırr-ı Settâr'a
Dađu hem resm-i cîm şuşb-ı ğurûf
Veledidir o cevher-i meķşûf

³¹ cezbeyle: cezbeyle, nüsha.

³² řann: şan, nüsha.

Sinn-i sittinde çün ire kâma
Hicret ide civâr-ı ‘allâme
Elli yıl qalmaya cihânda neşât
Çekile nehr-i Erdebîl ile Şağ
[4b]
Vasfını diñle Hâcî Mennân’ın
Eşrefidir bu ehl-i ‘irfânın
Ġâyetü’l-ġâye ülfete mâ’il
Ola ‘ilm-i Muḥammed’e nâ’il
Şeref ü kadri [cümle] zâhirdir
Bed ü nîkde ismi Ṭâhirdir³³
İde derdine çok kesiñ dermân
Meskenidir anıñ Büyük Karaman
Bir fenâ şan’ata olur mecbûr
Kendin eyler bu vech ile mestûr
Diñleme sen o güft ü gûya hemân
Derdiñe andan iste sen dermân
Dâ’imâ var elinde bir nîşter
Hem taqar bir eline engüşter
Söyledim işte saña şan’atını
Diñle imdi şîfât u şüretini
Hindî gibi za’îf ü esmerdir
Kâmeti dağı ġâyet akşardır
Ḥaqq’ın iḥsânıdır bize o vücûd
Sırr-ı zâtın muḳaddes ide Vedûd
Terk idince bu şüreti bî-şekk
Cândan on biñ kişi ola münfekk
Çok zamân olmaya maḥabbet-i nâs
İñleye fitnedden bu vâzide ṭâs
[5a]
Ḥilmî Beg pek büyük erdir³⁴
‘Âşîkân-ı Ḥudâ’ya rehberdir
Şâb-ı emred iken ola vâşıl
Ola esrâr-ı Ḥamza’ya nâ’il

³³ Mısranın vezni kusurlu.

³⁴ Mısranın vezni kusurlu.

Dergehi ola Ka'be-i huccâc
Bunuñ oynında mât olur Leclâc
Ola bir şâh-ı 'âlîye³⁵ ğâlib
At sürenler buña ola hâ'ib
Kuşcıdır uçırır nice biñ kuş
Şâhbâzım degil bu er baykuş
Emlahü'l-vech evsaţu'l-kâme
Mübtelâdır duhûl-ı hammâma
Ġâyetü'l-ġâye bir zene mecbûr
Gelür ammâ nihâyetinde fütûr
Terk olunca velî zen-i³⁶ ma'hûd
Kurbına da'vet eyleye Ma'bûd
Fevti târihidir bunuñ mollâ
Ola fevti nişânı kaht u ġalâ
Hilmî Beg çünki terk-i kâlib ide
Yazdılar bunda bir 'acîb hurde
Gele Rûm'a yüzi kara Deccâl
Ola İslâmiyân perîşân-hâl
Lîk soñra bulur refâh 'âlem
Mehdî gibi irişür bir âdem
[5b]
Hele bu şüreti temâşâ kıl
Kâlbiñiñ³⁷ sen ġubâr u pasını sil
Eylemişdir cenâb-ı Zu'l-âlâ
Bu vücûd-ı kerîmi müsteşnâ
Yaradılmış<lar>da az olur bu vücûd
Cebhe-i pâki câyġâh-ı sücûd
Dâ'imâ münbasıt müferrih-i kalb
Fârihü'l-bâldir sürür ile heb
İsmi zâtı gibi Hudâ'ya karîb
Görine 'âleme habîb ü lebîb
Şüret-i zâhiri olur şervet³⁸
Setr ider hâl-i bâtının³⁹ devlet

³⁵ 'âlîye: 'âlîbe, nüsha.

³⁶ zen-i: zen-i, nüsha.

³⁷ Kâlbiñiñ: Kâlbiñiñ, nüsha.

³⁸ şervet: servet, nüsha.

³⁹ bâtının: bâtınıñ, nüsha.

Şekl-i münkirde görine halka
Şive eyler bu vech ile Hakk'a
Kaşı üstindeki olan hali
Fâş ider saña mahfî ahvâli
Eliñe⁴⁰ geçse dâmeni pek tut
Eyle bu şüretini kendüye put
Lât u 'Uzzâ'ya beñzemez bu şanem
Secde eyler bu veche beyt ü harem
Fevti târîhi sırr-ı hasbidir
Çünkü kendünüñ aşlı ğarbîdir
Ola fevti nişanı bir ahrâk
İde 'işyân memâlik-i Eflâk
[6a]
Kime yüz gösterürse feyz-i Hudâ
Şâh-ı 'âlem olur olursa gedâ
Kesbî olmaz 'inâyet-i Şamedî
'İbret al diñle bu 'aceb şadedi
Doğar Allâh 'inâyetiyle bu sâl
Hulq-ı Hayder'de bir vaşiy-i kemâl
On yaşında imâm ola cânım
Mağlaşdır anıñ bu sulţânım
İktidâ eyler aña ser-tâ-ser
Zât-ı Hakk'ı bilen dilâverler
Söyle müstağnîdir degil halka
Nâz ider belki her zamân Hakk'a
Luţf ile kime dirse bî-çâre
O kesi Hakk harâm ider nâra
Kime düş olsa luţf ile nazarı
Anda da zâhir ola hâl eşeri
Yüzine baksa şevk ile münkir
Feyz-i Bârî aña dahı hâzır⁴¹
Kudret ü kuvvetini eyle kıyâs
Ola anıñ tufeyli cümle bu nâs
Seve şeytânı hem ide la'net
Bunda hatm ola sırr-ı beyz ü 'anet

⁴⁰ Eliñe: Eline, nüsha.

⁴¹ hâzır: hazır, nüsha.

Fevti⁴² daħı degil meşâ'ibe dâl
Lîk maqşûd olur cihânda kemâl
[6b]
Bu 'azîziñ cemâline pek baq
Nûr-ı 'aşkıyla şem'-i qalbiñi⁴³ yaq
İsmi Haqqî Efendi'dir belle
Yedi harf ile sen hisâb eyle
Mest ola 'aşq-ı yâr ile gâyet
İde hûb-şüretân ile ülfet
İ'tirâf ide hâline 'âlem
Ola 'âlemde müştahir âdem
Gerçi irşâda sa'y ider halkı
İder ifşâ sırr-ı eser-i Haqq'⁴⁴
Az ola lîk sâlik feyzi
Mu'tedil ola baş ile qabzi
Kâfir ismiyle bir vilâyetde
Doğa ol menzil-i vilâyetde
Fevti târihidir anıñ ırmaq
Türbesinde yatur yeşil torlaq
İki devlet ide kıtâl ü nizâ'
Ola 'âlemde çok figân ü fezâ'
'Âkıbet ola kâfirin maqlûb
Lîk bir şâh-ı nev ala manşûb
Çıkarır bir 'aceb oyun halka
Üç yuvarlakla üç kızıl hokqa
Bitürür oynını o bî-kes de
Pek tevâtür olur bu iş fesde
[7a]
Qanlıca qâdîsi büyük mollâ
Ola bu 'âlî-şâna baş qalfâ
Altımermer'de oturur şimdi
Yediqule'yle var 'aceb derdi
Adı Bayram olur bunuñ dilde
İki bayram iderse bir yılda

⁴² fevti: kuvveti, nüsha.

⁴³ qalbiñi: qalbini, nüsha.

⁴⁴ Mısranın vezni kusurlu.

Ola 'irfān-ı Hakk ile ma'lūm
Çirk-i dünyā-yı dūnda ma'sūm
Mürşid-i kāmīl 'ārif-i bi'llāh
Cümle 'ilm-i İlahīye āgāh
Ne şatar kimse<ne> şormaz ol merde
Oturur bir dükān-ı berberde
Kuṭb-ı 'aşr oldığında dil şahid
İtsün Allāh beni aña şāgird
Feyz-yāb ola çok kişi andan
Geçdi ammā ki nām u 'unvāndan
Kimse bilmez haķır ü bī-kesdir
Kadri gerçi palās ile pesdir
Ola fevķi nişānı bu hālet
Sāķıṭ ola kibārdan hürmet
Kesr ola 'işmet-i zükūr u ināş
Bizi koymaya ol zamāne ğıyāş
Hāşılı fevti ğam beşāretidir
Rāḫat-ı 'ālemiñ nihāyetidir
[7b]
Haķ sözidir ricālini her gāh
Kubbe altında setr ider Allāh
Kubbealtı ricālidir bu daḫı
İsm ü resmini añladıñ mı⁴⁵ aḫī
Baķma şüretde reng-i esvedine
'İlm-i Haķ beste zāt-ı erşedine
Hilm ü 'ilm ü kemāli cem' itdi
Kendüyi zulmet içre şem' itdi
Kendü gibi olur bir oğlu da er
Eyle bu nuṭķ-ı kemteri ezber
Kurreteyn-i başardır ehl-i dile⁴⁶
Kör olur sevmeyen buları hele
Peder-ile püserde yok temyīz
İki şüretde bir o cān-ı 'azīz
Ola 'ömr-i peder püser ile bir
İde oğlu yigirmi yıl te'hīr

⁴⁵ añladıñ mı: añladın mı, nüsha.

⁴⁶ dile: zeyle, nüsha.

Bunlaruñ fevtidir muşibet-i Hâk
Târ u mâr ola cümleten Kıbçaq

Mısr'ı bir zâlim ide zîr ü zeber
Şâh-ı Rûm'a ura felek hancer⁴⁷

Yanar âteş ola sefid ü siyâh
İki bahri cehennem ide İlâh

İder İslâm'ı teng-dil bir kel
Ehl-i İslâm'a yidürür döngel

[8a]

Didi Hâyder çü fetḥ ola Ğaydâ
'Âleme bir sürür ola peydâ

Bu degil kal'a vü hişâr fetḥi
Diñle taqrîr idem saña şaṭḥî

Eyle sen 'ayn-ı lafzî ile hisâb
'Abese virme hâṭıra taḫṭab

Ola târiḥi bu eriñ Ğaydâ
Buluruz cümlemiz sürür u şafâ

Şekl ü şüretde bir kalender cân
Hırmenî Baba'dır buña 'unvân

Mevlidadir Qarıncalı qaşaba
Ola Ter-hoycı h'vâceye aşaba (?)

Qudret ü kuvvet ile fâ'ıqdır
Maḫhar-ı sırr-ı her daqâyıqdır

Kâmil ü ekmel ü mükemmeldir
'İlm [ü] 'irfân ile mübecceldir

Añlamaz çünki nuṭḫını âḥâd
İder ilḥâdı nâs aña isnâd

Vâriş-i sırr-ı Muştafâ'dır ol
Saña lâzımsa durma var ara bul

Durmaz 'âlemde qurb-ı Hâkḫ'a gider
Çünki tekmîl sekiz yaşına irer

Fevti târiḥidir ḫarâbî-i Rûm
Didi Şeyḫ bunda izâ şiyḫat-ı yûm (?)

[8b]

Diñle bu zât-ı ekmelü'l-hâli
Diyeyim saña vech-i icmâli

⁴⁷hancer: hançer, nüsha.

Nāmı Raḥmī Efendi'dir meşhūr
Meskeni Türkce bir cezire olur
Ola hem- 'aşrı Fācī (?) vü Bekār Çelebi⁴⁸
Mürşidānıñ bu oldı münteḥabı
İ 'tirāf eyle şānına cānā
Şūret-i zāhirīsi bir mollā
Kıṭb-ı aḳṭāb-ı 'ālem olmuşdur
Sırr-ı meknūna maḥrem olmuşdur
Vāriş-i ḥāli ber-vücūd ancak
Manṭıḳu'ṭ-ṭayrı añlamaz aḥmak
Saña mümkün degil bunu gör[mek
Līk ḳābil o vārişe irmek
Maḫhar-ı feyz-i Ḥaḳ'dır ol vāriş
Budur 'ālemde söyleyen ḥādīs
[Kendü] gitdi vü ḳaldı yüz oḒlu
Yüzini gören ola üç tuḒlu
Fevti tāriḫi Raḥmī'niñ ḡayrī
Ḓayrı ola o vāriş ayrı⁴⁹
Mevt-i Raḥmī'de fitne bula 'Acem
Mevt-i vāriş 'umūm-ı ḥāl-i e'am
İde esrārların ḥafed⁵⁰ taḳdīs
Yire geḫsün 'Acem'deki Tiflīs
[9a]
Zübde-i vāşılın ü eşref-i nās
MaḒnisā'da ḫekīm başı 'Abbās
Tāc-ı serdir cemī'-i ehl-i dile
Her gören 'ārif oldıḒını bile
Sözleri derd-i 'aşḳa ber' ü devā
Bula bīmārlar söziyle şifā
Gelmeye 'ömri içre bir kerre
Besleye dā'imā beyāz hirre
İsm ü tāriḫi oldı çün ma'lūm
Fevti seng-i mezārına mersūm

⁴⁸ Mısranın vezni kusurlu.

⁴⁹ Mısranın vezni kusurlu.

⁵⁰ ḫafed: ḫufedā, nüsha.

Çok yaşar pîr olur bu şahs ammâ
‘Ömri şöñunda ola nâ-bînâ
Fevtine yazdı bir nişan-ı ğarîb⁵¹
Doğa bir zû-zeneb ‘ale’t-tahkîk
Kala başsız⁵² iki büyük devlet
Ayğa düşe söz ola fetret
Ayağ altında kala ehl-i kemâl
Hûn-ı mazlûm ‘idâd olana helâl
Ola ‘âlem tavâ’if-i şettâ
Kaṭ‘ olunmaz cihânda hiç ğavĝâ
Âhiridir bu yazılan ‘aşrın
Yıkılır her sûtünü bu kaşrîñ
Ola yüz yıl[da] herc [ü] merc ‘âlem
İlerüsinden anıñ urmam dem
[9b]
‘Askerî zümresinden ola bu zât
‘Askerî gibi zâhirü’l-âyât
O kul oğluna kuldur ehlu’llâh
Vaşf-ı hâlinden olasın âĝâh
On iki biñ ere ola rehber
İde feyzi kulüb-ı nâsa eşer
Peyrev olmaz sülûk-i eslâfa
Pîr-i irşâd olısar ahlâfa
Ola başında bir ‘alâmet-i nev
Aña râh-ı hüdâda ola peyrev
Anı ikrâr ide şeh-i devrân
Feth ü nuşret vire aña Yezdân
Himmeti ĝâlib ide sulṭanı
Ala İslâm Kıırım u Ṭaman’ı
Pâdişâh fevti fevt-i pîr ile bir
Bunu ta‘rîfe itmedim taḫşîr
Eyledim sâl-i fevt ü fethi ‘ayân
İsm-i şeyḫi luĝaz ṭarîki beyân
Hâcet olmaz ve lîk bu taḫrîr
Gösterür saña ‘an-ḫarîb taḫdîr

⁵¹ Rahmî adlı bu hekimin ölüm tarihinin “ĝarîb” kelimesinin ebced karşılığı olan 1212 olduğu anlaşılıyor.

⁵² başsız: bassız, nüsha.

Bunlarıñ fevti nāsı ide zebūn
İde vīrān Sitanbul'ı⁵³ t̄ā'ūn
Anatoli'da çıka bir hınzır
Līk yırtar anı dağı bir şır
[10a]
Vāqıf u 'ālim-i 'ulūm-ı İlah
'Ārif-i sırr-ı Aḥmed 'Abdullāh
Ḳonyevīdir velī külāhı yoḳ
Tāc-ı şāhen-şehe nigāhı yoḳ
Emlahū'l-vech evsaṭü'l-kāme
Ola ḥāmī cüyüş-ı tamtāma
Pederidir bu zāta hādī-i rāh
Olur elbetde cümleden āgāh
Remz-i şeytānı fetḥ ide bu zāt
Bula zulmet içinde āb-ı ḥayāt
Mülk-i ḳalbini eyleyüp teshīr
Mübtelā ide bir ḡulāma Ḳadīr
İde ḳalbini cennet-i 'aşḳ ḡulām
İsm ü ta'rīfi işte oldı tamām
Dāmenin tūt budur o şāhib-dil
Bir nazarda ider seni kāmīl
Seni irdükde erba'ine gider
Fevti olur cihāna ḥaylī keder
İḥtilāl ola Mısr u Şām u Haleb
Ola āḡaşte ḥūna ḥayl-i 'Arab
Taḥt-ı vāḥid[d]e otura iki şāh
Nerd-i şaṭranca döne ḥāl-i sipāh
Bile remz-i kelāmımı tedḳīḳ
Bu 'alāyim zuhūr ider taḥḳīḳ
[10b]
Diñle cānım menāḳīb-ı pīri
Bu cemāle ider Ḥudā nazarı
'Āşıkıdır bunuñ o serv-i cühūd (?)
Çoḳ nevāziş ider buña Ma'būd
Gelmemiştir bu vādide bir er
Dā'imā Ḥaḳḳ'a nāz u şīve ider

⁵³ Sitanbul'ı: İstanbul'ı, nüsha.

Doğalı olmadı cüdâ bir dem
"Kâbe kavseyn"⁵⁴ hükmine mahrem

Kufl-ı bâb-ı 'ulûm sırr-ı kader
Vâriş-i sırr-ı Murtażâ Hâyder

İtdi Allâh bu zâtı bülbül-i Kâf
Yazdı bu gûne târîhin ğarrâf

Müddet-i 'ömri 'ayn-ı vech-i Aḥad
Görine aña da reh-i eb ü ced

Gelmeye çok zamân buña emşâl
Ara bul cânım eyleme ihmâl

Hicretinden geçince iki sene
Zâlimîn eline gire Bosna

İde küffâr mülk-i Fâs'ı ḥarâb
Ola aḥvâl-i Çîn ü Sind yebâb

Çok yeri kaḥṭ eyleye ide ifnâ
Öle yüz elli biñ rical ü nisâ

Raḥmet-i Bârî'dir bular muṭlaḳ
Fevt ü fıkḍânları muşîbet-i Hâḳ

[11a]

İsmi esbâbına muṭâbıḳdır
Meskeni meşrebe muvâfıḳdır

Setr ider zîr-i dâmeninde seni
[Bunu] her kim görürse göre anı

Ḳadri 'âlî vü şoḥbeti kîmyâ
Aña ḥâcî dime 'ale'l-'amyâ

Râfızî diyü koydılar 'unvân
İtdiler ehl-i Şâm aña bühtân

Şarmaşık bitdi bağçesinde bunuñ
Çıkarır birini ḥisâbda anıñ

Ḳaḳre ḳaḳre aḳup ola deryâ
İde çok mürdeyi bu da ihyâ

⁵⁴ Kâbe kavseyn: "İki yay aralığı (kadar)". Necm suresi 9. ayetten kısmî iktibas. Miraç hadisesinin anlatıldığı ayette Allah ile Hz. Muhammed arasındaki yakınlaşmaya işaret için kullanılmıştır.

[11b]

Deliden aldı çünkü uşlu haber
Ola bu zāta bir pü[ser]r rehber

Devlet-i zāhiri ola ma‘mūr
Ḥācī Müflis dimek ile meşhūr

Şuya şabuna dokunur mı sözüm
İki buçuk yaşında öldi kızum

Meclise gelse o melek hūylu
Diyeler merḥabā bizim köylü

Var mıdır bunda şübhe vü müşkil
‘Amīmiñ ismidir Yeşil Maḥfil

Karşu yakaya geç gör ol nūrı
Kızdırur āh-ı serdi tennūrı

[12a]

Mā-verā bağçesinde bir bülbül
Çalar elḥān-ı Fārisiyle dühül

Kuşcudur besler av için şāhīn
Bekle Dīvānyolı’nda var rāhīn

Maḥzen-i⁵⁵ mā‘rifetde bir keyyāl
Sırrına irmez ‘aql [u] fikr ü ḥayāl

Yemenī ola ḥātemi taşu
Gözleri mā’idir açık kaşu

Hırmen-i ḥāşilāt-ı her dü serā
Ḥayderī’dir o şāh-ı bī-pervā

Bu mü’ezzin urunca bāng-i felāḥ
Şübhesiz cum‘a günidir o şabāḥ

⁵⁵ maḥzen-i: maḥzen-i, nüsha.

[12b]

Saňa lâzımsa er ara bul <bu> eri
Şâm-ı ğarbda köseciler pîri

Fesci aḥmer ü kâmeti aḳşar
Men Ḥudâ ḳulıyam diye ekser

Remzimiñ ṭası Ka'be'nüñ ṭası
Ḥızr-ı⁵⁶ vaḳtiñ küçük ḳarındaşı

Ḥızr-ı⁵⁷ 'âlem Ḳızıl'abâlı Dede
Her ne kim ister ise anı ide

Ḳaraḳulluḳcıdır bu zât-ı reşid
Ola ceddi anıñ Ḥüseyn-i şehid

Maṭla'-ı âftâb-ı feyz-i cemâl
Şem'dân-ı re'is-i ehl-i kemâl

[13a]

Merd-i şâdıḳ muḥıbb-i ehl-i kemâl
Türbedâr-ı cenâb-ı Ḥ'âce Celâl

Sükkeridir o 'âşık-ı nâ-yâb
Nâm-ı pâki Ḳılıclı Ḥâcî Gülâb

Şürefânıñ naḳıb ü aḥrârı
Ballı badralı Balṭacı Ḳadrî

Monlâ Munkâd'ı itdi Ḥaḳḳ 'âlî
Uydı ismiyle cümle aḥvâli

İḳtidâ it İmâm-ı Ma'sûm'a
Hele pek baḳ bu zât-ı maḥdûma

Bunda cem' oldı çün melâmet ü şân
Nâmı oldı 'Azîzetü'l-'uryân

⁵⁶ Ḥızr-ı: Ḥızr-ı, nüsha.

⁵⁷ Ḥızr-ı: Ḥızr-ı, nüsha.

[13b]

Fâtih-i bâb-ı kenz-i 'ilm-i İlâh
Bursa serdârı Karadonlu Sipâh

Hindî şâhîn o merd-i şâhib-dil
Maẓhar-ı nûr-ı sırr-ı feyz-i Celîl

Yâr-ı gâr-ı ulûb-ı münkesirîn
'İlm-i ta'birde İbn-i Sîrîn⁵⁸

Cânımıñ cânı sırr-ı Sübhânî
Nûr-ı 'Ayn-ı Kibârdır şânı

Şâh-ı iqlîm-i ma'rifet Hammâd
'İlm-i irşâd-ı hazrete üstâd

İsmi cismi muvâfı-ı hikmet
Mâ'î geydi bu daı bî-'illet

[14a]

Düşdi zarı bu adamıñ şeş ü beş
Buña tarîz bulundı mülk-i Habesh

Eyle ıskâ harf-i ma'lûli
Şatun aldı cihât-ı malûli

adri ma'lûm-ı 'âlem olsa gerek
Bu da merûb-ı âdem olsa gerek

Yaısur buña cünbiş ü reftâr
'Âşık-ı hüsindir anıñ dildâr

Kimse bilmez nedir bu sırr-ı hafı
Şeyhimiñ ismi oldu Hâcî daı

Oldı bâzîçe-i cihâna harîş
Geldi çünkü hisâb-ı ismi naîş

⁵⁸ Mısranın vezni kusurlu.

[14b]

İsmiñ dahli vardır 'illetine
Onda bir vâkıf olsa hikmetine

Geh güler geh bükâ ider nâ-çâr
Bende ola bu zâta çok ahrâr

Ola semt ü mağarrı tersâne
Kendü mü' min libâsı tersâne

İtdi 'ilm-i ledünni çün ezber
Bu hañibiñ mağâmıdır minber

Bunu redd eyleye 'azîz ü raķîb
Olmış-iken cenâb-ı Haķķ'a karîb

Müstaħaķķ ola la'net ü recme
La'net olsun o tıynet-i secme

[15a]

Ta'rif-i Ricâl-i Hamzaviyye
Çünkü ta'rif ü resm olan nuķabâ
Hamzaviyye gürühüdür cânâ

Hamzaviyye nedir idem teşriħ
Bilesin sırr-ı Hamza'yı taşriħ

Müttefik olmuş idi ehl-i kemâl
Ki cenâb-ı Hudâ'ya kurb u vişâl

Terk ü tecrîd ü miñnete muhtâc
Çille vü erba'inde kalmalı ac

Olmayınca riyâzet ü perhîz
Nefs-i şüm olmaya şerîf ü 'azîz

Hamza Beg hâdî-i sebîl-i reşâd
Feyz-i zâtıyla eyleyüp irşâd

Men' olındı didi reh-i 'usret
Haķķ'a giden çeker mi hiç miñnet

Çilleniñ medħali mi var 'ilme
Zikr ile şafvet ola mı fehme

Sırrını baħş ider Hudâ kulına
Kulı da baħş ider anı göline (?)

Bir nazarla er eyler adı [ol] er
Saña lâzım ise var ara bul er

Ḥāşılı kimi bī-ta‘ab Allāh
Sırr-ı zātına eylese āgāh

Ḥamzāvī didiler o sulṭāna
Gitme sen semt-i ifk ü bühtāna

Su‘āl-i Muḳaddere Cevāb
Bize bunda su‘āl ider aşḫāb
Var su‘āl-i muḳaderreye cevāb

Ma‘lūm olduysa çünki her gelecek
‘İlm-i esrār-ı Ḥazret’e irecek

Bunda yok mı arada da medḫal
Lâzım olmaz mı bunda sa‘y u ‘amel

Vāḳıfān-ı serā‘ir-i ḥikmet
Maḥremān-ı ğavāmız-ı ḳudret

Didiler kim vişāl-i Ḥaḳḳ’a ṭaleb
Bir nişāndır degil şariḥi sebeb

[15b]

Ya‘nī kim ḥulḳ-ı ḥilḳat-i āzāl
Her ‘amel için oldu İzid bir ḫāl⁵⁹

Olacak lâ-muḫāl olur rāğıb
Olamaz olmayacağına ṭālib

Heves ü ‘aşḳ u ḳalbe eyle nazar
Niye geldiğini beyān eyler

Her ne ḫıdmetle⁶⁰ kim ola me‘mūr
Ṭalebinde kişi olur mecbūr

Anıñ için ṭaleb nişāna dinūr
Birbirin ehl-i dil ṭaleble bulur

Varsa⁶¹ ‘aşḳ u maḥabbet u ṭalebiñ
Vāşıl olduñ bilür misin sebebiñ

‘Aşḳdır vaşlı fürḳati nisyān
Yoḫsa saña ḳarībdir Yezdān

⁵⁹ Mısranın vezni kusurlu.

⁶⁰ ḫıdmetle: ḫıdmet-ile, nüsha.

⁶¹ Varsa: Var ise, nüsha.

Havâdiş-i Rûm

Şeyh-i Ekber keşf ile itdi 'ayân
Müstakîl hâdişât-ı Rûm'ı beyân

Şihhatü'l-yevm fî havâdiş-i Rûm
Nâmı ile idüp anı mersûm

'Aşr-ı mezkûrı eyleyüp ifrâz
Keşf-i râz itdi bir sühân-pervâz

'İlm-i Hâk'dır kader olur icrâ
İdemez bunda kimse çün u[u] çirâ

Gele kırbân için koyun sürisi
Kırda varmaz köpeklerin birisi

Ola çünkü şikârdan nevmîd
Lânesin gitdi yıka bâr-ı 'anîd

Bucağa gire ol yüzi kara
Duzaga tutilur mı bir fâre

Yuşa şebgâh u bârgâhı yılan
Yire göge⁶² şığar mı bu yalan

İde mellâhlar re'ise hücum
Çarğ ider zevrağı üçerleme kum

Çarğ olunca dağı ne var kalacak
Köyde kalmaz 'avârızı şalacak

Diñle ammâ ki şoñraki hâli
Kur'a-i tãli '[e]deki fãli

[16a]

Terceme eyleyen bu ma'nâyı
Yazdı şâhim bu hoş mu'ammâyı⁶³

Didi fayşal virince gavğāya
Meymenet vaķti geldi dünyāya

Yazdılar şöyle bir 'aceb elķāb
Ki eger şayha eyler ise ğurāb

Rûm'da ola şulh u emn ü karār
Gire zabt u idāreye emşār

Ola 'ālemde herkes āsūde
'Ayş u nüş u țarabla ālūde

⁶² Göge: göre nüsha

⁶³ mu'ammâyı: ma'nâyı, nüsha.

Killet üzre ola ħarīk ü vebā
Ola rāyic metā'-ı zevk [u] şafā
Bu zamān Rūm'daki olan rāhat
Olmamışdır cihānda çok müddet
Bir zamān böyle hoş geçer āvān
Tā ki bu ni'mete olup küfrān
Gele ħalka fütür u terk ü kesel
İsti'āb ide nāsı ħırş⁶⁴ u emel⁶⁵
Fikr-i ferdā ile olup mağbūn
Ağniyāsı faķīrden maħzūn
Cümlesi kāfirü'n-ni'am olalar
Ni'met-i Ħālīk'ı cefā şanalar
Ola a'māl-i nāsa göre cezā
Yine te'dīb ider bunları Ħudā
Doğar evvel cihānda bir yıldız
Gire bu kenz-i mülke bir ħırsız
Çıkarınca mezāda emti'asın
Uya herkes a dūst (?) aķta'asın
Gele çünkü (...) a'ķal-i nās
Bu binā-yı ħālīye ura esās
Ħaķ yapar hem yıķar odur üstād
İtme sen bunu kimseye isnād
Fikr ider çok ħekīm bu re'ye devā
Ķābil olmaz meger ki ide Ħudā
Ķāzab-ı Ħaķķ'a sebķ ider rahmet
Rahmet eyler bu dīne Ħaķ elbet
Göndere bir ħekīm-i ħikmetdān
Vire tedbīri ħastaya dermān
[16b]
Nīşterīdir ki ħūn-ı fāsıdeyi
Tıbbı bilen bilür bu ķā'ideyi
Cesed-i 'āleme gele <ħiss ü> ķuvvet
Gösterür ħāzret-i Ħudā ķudret
Bulsa 'ālem bu demde rūħ-ı cedīd
Ķala rūhsuz nice Cehūd u Yezīd

⁶⁴ ħırş: ħarmān, nüsha.

⁶⁵ Mısranın vezni kusurlu.

Bereket vire hâşılâta İlâh
Gele aḥvâl-i nâsa vüs' ü refâh
Rûzgârîñ ḥasebidir re'îsi
Baḥr-i Baltıĝ'a dek gider gemisi
Reme-i ḥâbîde doĝan kıuzıcaĝ
Büyüyüp bu süriye baş olacak
Vâkıf-ı 'ilm-i Ḥaĝ didi bu sözi
Tuta kaşşâbı zebḥ ide o kıuzı
On yedi yıl muķırr ola bu nizâm
Çünkü bulur zamân-ı vaĝti ḥitâm
Güneşîñ ĝarbdan tulu'na bak
Kapanur tevbe kıapusı muṭlaĝ
Ya'nî kim kıalmaya maḥall-i recâ
Ĝarĝ-ı tûfândan olur mı rehâ
Sûziş-i fitne vü fesâd ü ĝâd (?)
Eyleye ḥâl-i 'âlemi berbâd
İRme ol vaĝte görme ol ĝünü
İRişen göre baḥt-ı vâjünü
Fıkr idüp ḥâl-i 'aşrımı Şıddîķi
Bilürüm şükr-i ni'met-i Ḥaĝķ'ı
Ḥayrû'l-keîamu mâ kıalle ve delle⁶⁶
E teraḥmü 'azîz kıomaz dalle (?)
Temmet ḥavâdiş-i Rûm

KAYNAKÇA

Akçara, Mehmet (2014). *Sıdkî, Süleyman*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-suleyman> (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

Akçara, Mehmet (2015). *Sıdkî, Abdullah Sıdkî Efendi*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-abdullah-sidki-efendi>. (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

Ateş, Süleyman (2002). "Kutub". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 26. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 498-499. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kutub> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

Çabuk, Vahit (1989). *Solak-zâde Tarihi*. C. 2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

⁶⁶ Sözüñ hayırlısı az olduĝu halde maksudu ifade edendir. Hadis-i şerif.

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1 (Yaz 2020) s. 93-132.

The Journal of Turkish Language and Literature Studies, Issue 1 (Summer 2020), pp. 93-132.

Çetin, Harun (çev.) (2018). *Muhyiddin İbn-i Arabî, Eş-Şeceretü'n-Numaniyye Fi'd-Devleti'l Osmaniyye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Eren, Abdullah (2014). *Sıdkî Mehmed*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-mehmed>. (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

Kabak, Turgay (2013). *Sıdkî, Sâni*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-sani>; *Sıdkî, Süleyman*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-suleyman> (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

Kahraman, Seyit Ali-Dağlı, Yücel-Dankoff, Robert (2007). *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*. C. 10. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 64-65.

Kara, Necati (1994). "Kur'ân'da Ğayb". *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 1. s. 54-90.

Köksal, Mehmet Fatih (2017). "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler". *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yayınları. s. 47-67.

Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı (2001). *Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî. Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Sezen, Gülşen (2013). *Sıdkî, Mustafa Efendi*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-mustafa-efendi>. (Erişim Tarihi: 02.06.2020)

Sıdkî (yz.). *Kitâbu'l-Aktâb*. Berlin Milli Kütüphanesi (Staatsbibliothek zu Berlin) Ms. Or. Oct.3638. https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN620028874&PHYSID=PHYS_0001 (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

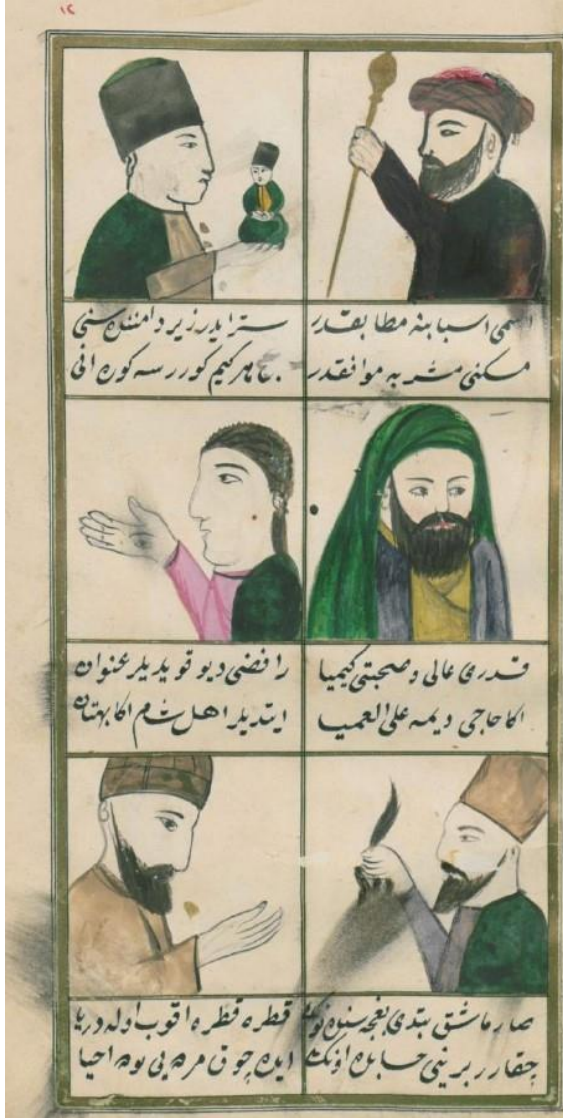
Şenödeyici, Özer (2018). "Ehl-i Beyt'in Gizemli Mirası Cifir ve Türkçe Cifir Metinlerinden Örnekler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. S. 87. s. 219-236.

Uludağ, Süleyman (2008). "Ricâlü'l-Gayb". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 35. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 81-83. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ricalu-gayb> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

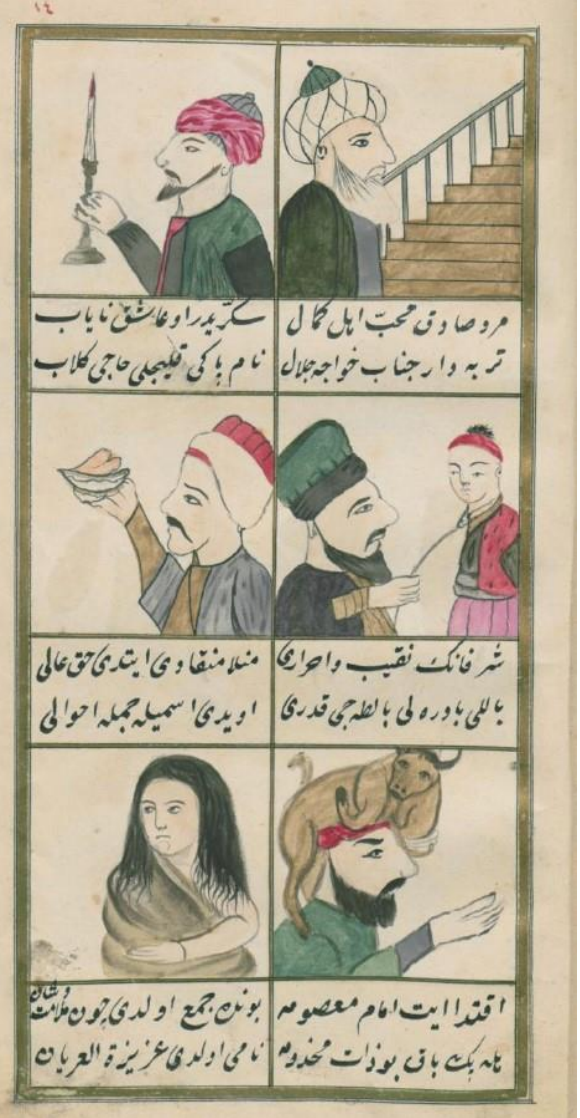
Uslu Yazgan, Nesibe (2015). *Sıdkî, Hekimhanlı*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sidki-hekimhanli> (Erişim Tarihi: 02.06.2020).

Yurdağür, Metin (1993). "Cefr". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 215-218. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cefr> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

EKLER

Ek-1 (Sıdkî, yz.: 11a)

Ek-2 (Sıdkî, yz.: 13a)

Ek-3 (Sıdkî, yz.: 14a)

Ek-4 (Sıdkî, yz.: 14b)